



Kossuth 9/100 Dan Kato

Türkiyede mülteciler meselesi Tanzimat'tan sonra Türk devlet adamlarının ve bilhassa sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın büyük bir başarı ile halline muvaffak olduğu meselelerden biridir ve bu olay, modern Türkiye'nin XIX.asır daki diplomasi tarihine şeref verecek bir niteliktedir. Zira, Bab-ıâli, bu meselenin halledilmesinde her tehlikeyi göze almış, cesaret ve kiyaset göstermiş ve bu tutumu, o zamanki medeni dünyanın ve insan haklarının savunucusu, lideri durumunda bulunan İngiltere ve Fransa'da parlak gösterilere vesile vermiştir. Mustafa Reşit Paşa'ya, macar ve polonyalı siyasi mültecileri himaye ve müdafaa ettiği, onların hürriyetini garanti altına aldığı için, Londra'nın birçok belediyesinden, halkından yüzlerce imzalı teşekkür telgrafları gelmiştir. Bab-ıâli, mültecilerin geri verilmesini isteyen Avusturya ve Rusya hükümetleri karşısında adli kapitülasyonların kaldırılması lüzumunu bile, ilgili devletlere ihsas etmiş, fakat devletin umumî durumu ve zaafı sebebiyle bu arzu ve istek maalesef gerçekleştirilememiştir.

Mülteciler meselesinin tekevvünü kısaca şöyle özetlenebilir:

Fransa'dan başlayan 1848 ihtilâli Avrupa'nın diğer ülkelerine ve milletlerine de sirayet etmişti. O devirde mutlakiyet rejimiⁿⁱ en sert şekilde uygulayanlar Avusturya ve Rusya idi. Metternich ve Çar Birinci Nikola. Özgürlük mücadelesi yapanlar, her yerde, mutlakiyet idarelerine karşı ayaklanıyorlardı. Almanya ve İtalya'da en mühim konu ittihad yani millî birlik meselesi idi. Avusturya devletinde macarlar, Çarlık Rusyası'nda da polonyalılar istiklâllerini, hiç değilse otonomilerini istiyorlardı.

Nihayet Viyana'da başlayan, ayaklanmadan sonra Budapeşte'de de kanlı bir baş kaldırma hareketi oldu. Macar milleti asırlardan beri süre gelen yurttaşlık özgürlüğüne sıkı sıkıya bağlı idi ve daha XIII.asrın birinci yarısından bir anayasaları (Arany bulla 1223) vardı ki, bu, ingilizlerin meşhur Magna Charta'sından ancak sekiz sene sonra kabul edilmiş ve yürürlüğe konulmuştu. Macar kiralık tacı, XV.asırdan beri Habsburg hanedanında bulunuyordu. Fakat Habsburg'lar, bu hali, âdeta Macaristan'ı Avusturya'nın bünyesine ilhak edilmiş addetmekte ve hürriyetlerine son derece bağlı bulunan macarların millî ihtiyaçları, özellikleri hiç bir itibar görmeyerek sert bir idare sistemi tatbik ediyorlardı.

İşte bu 1848 ihtilâlini fırsat bilen, aydın macarlar, münhasıran kendilerinin kuracakları bir hükümet istediler. İmparator Ferdinand, önce bu isteğe uydu, fakat sonra, bunun aşırı bir müsaadekârlık olacağını düşünerek yabancı asıllı bir generali Macaristan'a başkumandan gönderdi ki, bunu macarlar bir hakaret ve millî izzet-i nefislerine karşı gösterilen bir saygısızlık saydılar.

başkan oldu.

Ayaklanmanın başına Kossuth geçti ve kurulan müdafaa komitesine Avusturyalılar Budapeşte'den kovuldular ve yabancı memleketlerde yaşayan bütün macarlar yurtlarına yardıma çağırıldılar. Bunlardan bir çoğu Galiçya'da,

Bohemya'da İtalya'da yani o zamanki Avusturya İmparatorluğu'nun muhtelif bölgelerinde askerlik ediyorlardı, hepsi vatan müdafaasına koştular.

Ferdinand tahttan feragat edip yerine Fransua Jozef geçince, macar parlamentosu onu Macar kralı tanımak istemedi. Bunun üzerine, Fransua Jozef 4 Mart 1849 tarihli bir imparatorluk iradesi ile, Macaristan'ın Avusturya'ya ilhakını ilân etti. Bu hal, macarların cumhuriyet rejimi ilânına ve Kossuth'ü de cumhurbaşkanı seçmelerine sebep oldu (15 Mart 1849).

Kossuth vatanın tehlikede olduğunu bilerek 50.000 kişilik bir ordu topladı. Lehistan generallerinden Bem ile Demliensky, macar generali Görgey ile müşterek hareket ettiler. Görgey, Avusturyalılara karşı parlak zaferler kazandı. General Bem bütün Transilvanya'yı aldı. Avusturya ordusunu cenuba doğru püskürttü ve Macaristan'ın kurtulmasını sağlamaya muvaffak oldu ki, bu, genç Macar Cumhuriyet için büyük bir zaferdi. O sırada imparatorun başvekilli ^{VON}Schwarzenberg idi. O da, selefi Metternich gibi, yeni fikirlerin aleyhinde idi. Avusturya, Rusya çarı ile ittifak etti ve büyük bir çarlık ordusu Macaristan'a girince, macarlar büyük kahramanlıklar göstermelerine rağmen, bu üstün kuvvetlere karşı duramadılar, yenildiler ve geri çekildiler.

Avusturyalıların bu sırada Macaristan'da yaptığı zulümler batı ülkelerinde büyük bir nefret uyandırdı. Aynı zamanda ihtilâl fikirleri Eflâk ve Buğdan'a da sirayet eylemişti. Bunun üzerine güneyden osmanlı ordusu, kuzeyden rus orduları Memleketeyn'i işgal ettiler. Bu sırada macarlar da kafile kafile Eflâk ve Buğdan'a, oradaki osmanlı kumandanı serdar-ı ekrem Ömer Lutfi Paşa'ya iltica ettiler, teslim oldular.

Kossuth ve macar mültecileri, polonyalı general Bem ve diğerleri evvelâ, o zaman bir osmanlı vilâyeti olan Vidin'de yerleştirildi. Vidin valisinden gelen paporlarda macar ve lehlilerin, Memleketeyn'e geri gitmekten ise, islâmı kabul etmeğe razı oldukları bildiriliyordu.

Bundan sonra mültecilerin iadesi hususunda Rusya ve Avusturya hükümetleri ısrar ettiler. Mustafa Reşit Paşa, bu meseleye dair Fransa ve İngiltere elçilerinin de fikirlerini aldıktan sonra, Vükelâ Meclisi'nde, mültecilerin geri göhderilmemesine ve Avusturya ile Rusya'ya karşı durulmasına karar verildi. Bu devletler, ibtida, diplomatik münasebetleri kececeklerini resmen bildirmişlerdi. Bu kararları daha vahim bir çağır açabilir, harp ilân edebilirlerdi. Fakat, her türlü ihtimali göze alan Bab-ı lîli ve Tanzimat ricali, keyfiyeti ilgililere açıkça bildirdi. Bu devletlerin tehditlerini ve münasebetleri kesmelerini vilâyetlere duyurduğu zaman, hükümet her taraftan kendilerini destekleyen ve tasvib eden cevaplar aldı. Meselâ Trabzon'lular, şayet harp ilân etmek lâzımsa bütün techizatı kırk elli bin askeri gönüllü olarak göndereceklerini temin etmişlerdi.

Bundan sonra, Vidin'deki mültecilerin Rusya tarafından vuku bulacak

bir hücumdan kurtarılmaları düşünüldü, Şumnu'ya getirilerek orada yerleştirilmelerine karar verildi. Burada bin kadar macar ve daha fazla polonyalı mülteci vardı. Her iki gurupta da islâmı kabul edenlerin sayısı epeyce kabarıktı. İşlerinde 15 tane de kadın bulunan 214 kişi müslüman oldular. Bunları muhafazaya ve Şumnu'ya sevke memur olanlara, mültecilere iyi muamele edilmesi, islâm olanlarla hristiyan kalanlar arasında çatışmalara meydan verilmemesi, bunların ayrı ayrı dairelerde yerleştirilmeleri emr edilmişti. Polonyalı general Bem Murat Paşa adını almıştı, yanındaki diğer kumandanlar, Osman Bey, İskender Bey, Yusuf Bey gibi isimlerle anılmağa başlamıştı.

Daha sonra mültecilerin Anadolu'ya nakilleri kararlaştırıldı. Murad Paşa adını alan Bem ve arkadaşları Haleb'e, Kossuth ve bir kısım macar rüesası da Kütahya'ya yerleşeceklerdi. Bunlar için Varna'dan Gemlik'e getirmek üzere Eser-i cedit vapuru tahsis olundu. Nihayet Bursa'ya, oradan da 13 Nisan 1850 cuma günü Kütahya'ya geldiler.

Kossuth ve arkadaşlarının işleri ile miralay Süleyman Refik Bey görevlendirildi. Büyük kışla buna göre hazırlandı ve tefriş olundu. Kossuth ve Kont Battyani zevceleri ve hizmetkârları ile birlikte bulunuyorlardı. Onların orada kalamıyacakları düşünüldü ve ayda 200 kuruş kira ile bu konak icar olundu. Diğer macar kumandanları general Meszaros ve öteki generaller, yalnız başlarına oldukları cihetle kışlada ikamet ediyorlardı. Büyük koğuşlar tahtaperde ile bölünmüş, hizmetkârlarına ayrı odalar tahsis olunmuş, kerevetlere yatak ve yastıklar, ayrıca karyolalar, iskemleler konulmuştu. Kış yaklaşınca 25 tane saç soba ile, her birine Balıkesir abasından yapılmış veya ingiliz abasından paltolar tevzi edilmişti. Kendilerine gelen mektuplar İstanbul'dan gönderiliyor, istedikleri ile serbestçe muhaberede bulunuyorlardı. Kütahya'da yerleştirilmiş olan mülteci macar ve lehlilerin isimleri, bunlar hakkında zaman zaman tanzim edilen muhtelif listeler marifetiyle, bizce tamamen malûmdur. Kossuth ile birlikte bulunan macarların sayısı 50 kaddır. Ara sıra bunlara yeni iltihaklar oluyor veya bazıları İstanbul'a veya başka bir yere nakl olunuyordu. Nihayet yapılan diplomatik temaslar sonunda, Kütahya'daki mültecilerin serbest bırakılması ve batı memleketlerine gitmelerine müsaade olunması uygun görüldü. İşte bu sırada, miralay Süleyman Şefik Bey'den hükümet merkezine şöyle bir enteresan rapor gönderildi (17 Cemaziyülevvel 1267 - 10 Mart 1851): "... Kütahya'da emr-i muhafaza ve hüsn-ü idarelerine memur bulunduğum mülteciyânı mösyö Kossuth bir odaya toplayıp, işte Devlet-i aliyye bir takım hunriz adamlar elinden canlarımızı kurtardı ve yirmi aydan ~~hakk~~ mütcevaz mekûlat ve meşrubat ve melbusatımız ile kendi mülkümüzde olduğumuzdan âlâ bizlere bakdı ve hakk-ı âcizânelerimizde derkâr olan merhamet ve adalet.;

seniyyeye mağruren memul ederim ki, ahd-i karîbde tahliye edilmemiz çaresine bakmaktadır, ve böyle olduğunu sizler de biliyorsunuz. İngiltere'den gelen mektupları alın, okuyun. Bir aya kadar inşallah serbest bırakılacağıımız hakkında emir gelecektir. Fakat, Kütahya'da böyle uzun müddet ikamet edip de yadigâr bırakmaksızın avdet etmemiz insaniyete ve cumhuriyete yakışmaz. Yadigâr olarak aceba ne yapmak münasip olur? Herkes hatırına geleni söylesin! Cümlesine birdeb hitap eyledükte bazıları beş altı arşın irtifaında üç köşeli bir taş dikip bir tarafını macar, diğer tarafını fransız ve bîr tarafını dahi ingiliz lisanı üzere tarih vadisinde yazdırmalarını münasip görmüş ve başka taraf dahi bunu tezyif ederek, devlet-i aliyye ülkesine bizlere göre taş dikmek olmaz ve bilfarz olsa bile bundan bir fayda ve semere husule gelmez. Fakat haraba müşrif olmuş bir çeşmeyi temizce taşlarla alafranga tamir ve termim ettirip üzerine tarih yerine böyle cumhur felâketiyle cümlemizin Kütahya'ya nefy olup müddet-i vâfire ikamet ettiğimizi tahrir ve zikr olunan çeşmenin etrafına bir miktar duvar inşasile içine envai ağaç dikip bunun vakfı için kudretlerimize göre cümlemiz tarafından birer miktar akçe dahi toplayıp memleket reayasından emin bir adamı mütevellî nasb ile zikr olunan akçe-i merkume verildiği surette harab ve beyâban olmaz, ve hem hayrat ve hem de işte yadigâr demek olur, diyu hatm-i kelâm eylediklerinde cümlesi bu usulü tahsin ederek icray-ı iktizasına teşebbüs etmek üzere kullarından ruhsat istida eylemişlerdir". Süleyman Refik Bey Kütahya halkı arasında bu hareketin bir takım dedikoduya yol açabileceğini, fakat reddedildiği takdirde mültecilerin kırılmış olacağını bildirdiği vakit kendisine, mültecilerin bu hareketlerinde hiç bir mahzur bulunmayacağı, ancak, çeşmenin üzerine yazılacak yazının dahil ve hariçte sui tefsire müsait olmayacak bir teenni ihtiva etmesinin gerekli olacağı cevabı verilmiştir.

Bir taraftan Londra ve Washington, diğer yandan Viyana ile muhabere-ler bir kaç ay daha sürdü ve nihayet temmuz ayında mesele kesin şeklini aldı. İngiltere ve Amerika'ya gideceklere navlunları ve diğer masrafları için maliye ~~XXXXXXXXXXXX~~ hazinesinden 486.487 kuruş sarf edildi. Süleyman Refik Bey'in gösterdiği lüzum üzerine ayrıca 40.000 kuruş Kossuth marifetiyle mültecilere taksim edildi. Her birine birer pasaport verilerek Gemlik'ten Çanakkale Bâğazı'na kadar bir türk vapuru ile nakilleri, oradan da istedikleri ingiliz ve amerikan gemilerine binmeleri emr olundu. Kossuth'un bu münasebetle, Mustafa Reşit Paşa'ya ile Hariciye Nazırı Âli Paşa'ya teşekkürü mutazammın gönderdiği fransızca mektuplarda bu bakımdan çok ilgi çekicidir. Macar vatanperveri Kossuth Mustafa Reşit Paşa'ya Kütahya'dan 22 Ağustos 1851 de gönderdiği mektupta ezcümle şöyle diyordu. "Zât-ı devletlerine şu andaki hislerimi arz hususundaki şiddetli ve samimi bir ihtiyaç duyduğumu söylemek ve Türkiye'den ayrılırken, zât-ı haz-

ret-i padişâhî ile Devlet-i aliyye'nin hakkımızda ibzal ettikleri her türlü iyilik ve lutufkârlıkların en canlı hatırasını beraberimizde götürdüğümü beyan ~~edeyim~~ etmek isterim. Bu âlicenâbâne davranış için en samimi teşekkür ve minnettarlık hislerini daima muhafaza edecek, zât-ı şahâne-nin mesut ve uzun bir ömre, devletinin ise her zaman artan bir şan ve şevkete nailiyyeti hakkında en heraretili temennilerde bulunacağım. İstikbalde hal vekadrim ne olursa olsun zât-ı şahâne şahsında sadık bir bende, Türkiye ise kendisine daima bağlı bir dost bulacaktır..."

Gerçektir ki, uzun süren ve daima gurbette geçen hayatı esnasında Kossuth bunu isbat etmiş, macar ~~devleti~~ milleti ise bu hadiseşerden çeyrek asır sonra bile 93 harbinde, bu güzel ve ulvî hatıraların tesiri altında, türk milletine karşı samimi bir kardeşlik ve dostluk hislerini göstermekten geri kalmamıştır. Bugün onların Kütahya'ya gelişlerinin 115.yıl ı dönümünde bu asîl ruhlu ve vatanperver macarın, Kossuth ve arkadaşlarının, hatıraları önünde bir türk tarihçisi sıfatı ile, hürmetle eğilir, onlara ananevi türk misafirperverliğini gösteren aziz Kütahya'lıların necîb hareketlerini büyük bir takdir ve saygı ile anarım.

Kütahya, 9.Nisan 1965

Prof.M. Tayyib Gökbilgin